

Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny Kémia II. kategória 3. forduló

Budapest, 2016. március 19.

1. feladat **Egy reverzibilis redoxireakció**

3 óra tiszta munkaidő áll rendelkezésére, hogy a feladat kísérleteit elvégezze, kiértékelje és eredményeit leírja. Az időt a feladatok között saját belátása szerint oszthatja be.

A kiadott eszközökön kívül kizárólag számológép használható. Az eszközöket újrafelhasználás esetén szükség szerinti alaposan mosogassa el! A rendelkezésre álló eszközök és anyagok listája és egy periódusos rendszer az asztalon található.

Minden lapra írja fel a kódszámát!

Ahol nem szükséges analitikai pontosságú bemérés, ott kis térfogatok bemérésére használhatja a cseppentők 0,25; 0,5; 0,75 és 1 cm³-es beosztásait.

Kis, illetve nagy kanál alatt a vegyszeres kanál kisebbik, ill. nagyobbik végét értjük.

A redoxireakciók a legtöbb esetben visszafordíthatatlanok. Ebben a kísérletben egy ellenpéldát vizsgálunk meg: a vas(III)- és a jodidionok között végbemenő reakciót.

A kísérletek értelmezéséhez tudnia kell, hogy a vas(III)-ion komplexeinek színe erősen függ a vashoz kapcsolódó atomok minőségétől. Nagy elektronegativitású atomok esetében (F, O) gyakorlatilag színtelenek a komplexek. Nagyobb méretű, kevésbé elektronvonzó atomok (S) koordinációjakor barnásvörös szín jelenik meg.

Az asztalán talál egy számozott, kb. 0,1 M $\text{Fe}(\text{NO}_3)_3$ -oldatot. A kiadott eszközök segítségével készítsen belőle **pontosan** tízszeres hígítású oldatot!

Írja le röviden, hogyan készítette!

10 cm³ pipettázva a mérőlombikba, jelig hígítva, összerázva.

1 pont

Talál egy 0,1 M KI-oldatot is. Ebből készítsen **kb.** 0,01 M koncentrációjú oldatot egy 50 cm³-es főzőpohárba!

Egy főzőpohárba mérjen össze 10 cm³ **0,01 M** $\text{Fe}(\text{NO}_3)_3$ és 30 cm³ **0,01 M** KI-oldatot!

Írja fel a lejátszódó reakció rendezett ionegyenletét!

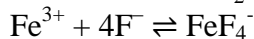
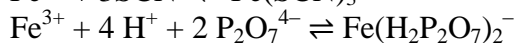

1 pont

A kapott oldatból öntsön egyenlő mennyiségeket 4 kémcsőbe. Az

1. maradjon összehasonlító oldat, a
- 2.-hoz adjon nátrium-difoszfát ($\text{Na}_4\text{P}_2\text{O}_7$) -oldatot, a
- 3.-hoz KSCN-oldatot, a
- 4.-hez pár csepp KSCN-oldatot, majd NaF-oldatot. Egy-két perc után hasonlítsa őket össze!

A következő folyamatok mehetnek végbe:

A cseppentők segítségével mérje kémcsövekbe a következő összetételű elegyeket:

5	1 cm ³ 0,01 M $\text{Fe}(\text{NO}_3)_3$	3 cm ³ 0,01 M KI
6	1 cm ³ 0,01 M $\text{Fe}(\text{NO}_3)_3$	3 cm ³ 0,1 M KI
7	1 cm ³ 0,1 M $\text{Fe}(\text{NO}_3)_3$	3 cm ³ 0,1 M KI

Értelmezze kísérleti tapasztalatait!

Kísérlet száma	Hányadik kémcsővel hasonlítja össze?	Tapasztalat	Az (1) egyensúlyi reakciót tekintve	
			Melyik reaktáns koncentrációja változott és hogyan?*	Merre tolódott az (1) egyensúly? **
2	1	lassan elszíntelenedik, legalábbis halványul	$[\text{Fe}^{3+}]$ csökken	balra jobbra
3	1	gyorsan intenzív vörös lesz	$[\text{Fe}^{3+}]$ csökken	balra jobbra
4	1	a vörös oldat lassan sárgul, halványul és végül elszíntelenedik	$[\text{Fe}^{3+}]$ csökken	balra jobbra
6	5	erősebben sárga lesz	$[\text{I}^-]$ nő	balra jobbra
7	6	a sárga oldat megbarnul	$[\text{Fe}^{3+}]$ nő	balra jobbra

* Az összehasonlító oldathoz képest.

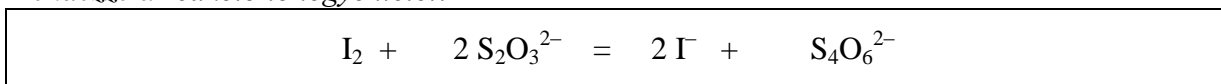
** A helyes válasz bekarikázandó.

5 pont

Fe(NO₃)₃-oldat koncentrációjának meghatározása

A vas(III)-nitrát-oldat pontos koncentrációját szeretnénk meghatározni, jód és tioszulfát jól követhető reakciójának segítségével.

Rendezze a reakció ionegyenletét!

1 pont

Az Fe(III) mennyiségének pontos meghatározásához milyen irányba kell eltolni az (1) egyensúlyt?

jobbra

1 pont

A fentiek alapján válassza ki az optimális reagens(ek)et a titráláshoz!

- 1/2 kis kanál KI (kb. 0,05 g) ($M = 166 \text{ g/mol}$)
 1 nagy kanál KI (kb. 1 g)
 5 cm³ KSCN-oldat
 5 cm³ nátrium-difoszfát-oldat

2 pont

Az eljárás leírása:

Kimérünk 10,00 cm³ **tízszeres hígítású** mintaoldatot, meghígítjuk desztillált vízzel 40 cm³-re, hozzáadjuk a szükséges reagens(ek)et és titráljuk a számozott tioszulfát-mérőoldattal. Amikor a jód színe elhalványul, 8 -10 csepp keményítő indikátort teszünk hozzá és folytatjuk a

titrálást, míg az oldat maradandóan (kb. fél-egy perc) színtelenné válik. Szükség szerint ismételjük a titrálást.

Fogyások:

Átlagfogyás: V_1

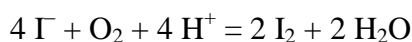
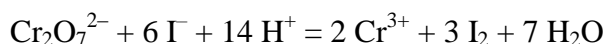
Pontosság: 15 pont

A titrálásban használt tioszulfát-mérőoldat pontos koncentrációjának meghatározása

Kálium-dikromátból ($K_2Cr_2O_7$) pontos koncentrációjú oldat készíthető. Ezt ki tudjuk használni tioszulfát-mérőoldatunk pontos koncentrációjának meghatározására. Ugyanis erősen savas közegben a dikromácionok oxidálják a jodidionokat, miközben maguk Cr^{3+} -ionokká redukálódnak.

Erősen savas közegben ugyanakkor a jodidionok levegővel érintkezve is oxidálódnak.

Írja fel a dikromát és jodid reakciójának, illetve a jodid levegőn történő oxidációjának rendezett ionegyenletét!

3 pont

Mérjünk $10,00 \text{ cm}^3$ ismert koncentrációjú kálium-dikromát-oldatot csiszolt dugós Erlenmeyer-lombikba, hígítsuk 30 cm^3 -re desztillált vízzel, és savanyítsuk 20 cm^3 20%-os kénsavval. Apró részletekben egy nagy vegyszeres kanál $KHCO_3$ -ot szórjunk hozzá. A pezsgés megszűnte után fél nagy kanál KI-t adunk az oldathoz, a csiszolatot bemossuk, a dugót lezárjuk és óvatosan megkeverjük. 5 perc elteltével titráljuk a tioszulfát-mérőoldattal, a 8-10 csepp keményítő indikátort csak a titrálás végén adjuk hozzá. Szükség szerint ismételjük a titrálást.

Mi célt szolgálhat a $KHCO_3$?

A fejlődő CO_2 kiűzi az oxigént az oldatból, az edény légteréből és elzárja az oldatot a levegőtől (CO_2 párna).

1 pont

Miért kell megvárni a KI adagolása és az edény lezárása előtt a pezsgés befejeződését?

A CO_2 ne vigye magával a kivált jódot; ne keletkezzen túlnyomás a lezárt lombikban.

1 pont

Húzza alá a megfelelő választ! Ha nem használunk KHCO_3 -t, akkor a valóságosnál nagyobbak, kisebbek vagy ugyanakkorának találjuk...

a tioszulfát fogyást:	<u>nagyobb</u>	kisebb	ugyanakkora
a tioszulfát-koncentrációt:	nagyobb	<u>kisebb</u>	ugyanakkora
az Fe(III) koncentrációt:	nagyobb	<u>kisebb</u>	ugyanakkora

2 pont

Fogyások:

Átlagfogyás: V_2

Pontosság: 15 pont

Számítsa ki a **számozott** tioszulfát-mérőoldat koncentrációját!

$10,00 \text{ cm}^3$ $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ -oldatban $n = 10,00 \text{ cm}^3 \cdot c$ anyagmennyiségű $\text{Cr}_2\text{O}_7^{2-}$ van. Ez leválaszt $3 \cdot 10,00 \text{ cm}^3 \cdot c$ anyagmennyiségű jódot, amit $6 \cdot 10,00 \text{ cm}^3 \cdot c$ anyagmennyiségű tioszulfát titrál.

A tioszulfát-mérőoldat koncentrációja:

$$c = \frac{6 \cdot 10,00 \text{ cm}^3 \cdot c}{V_2}$$

3 pont

Számítsa ki a **számozott** vas(III)-nitrát-oldat koncentrációját!

V_1 térfogatú tioszulfát-mérőoldatban $\frac{6 \cdot 10,00 \text{ cm}^3 \cdot c}{V_2} \cdot V_1$ anyagmennyiségű tioszulfát van.

Ez feleannyi jódot titrál, a vas(III) mennyisége pedig a jódénak kétszerese.

$10,00 \text{ cm}^3$ mintaoldatban tehát $\frac{6 \cdot 10,00 \text{ cm}^3 \cdot c}{V_2} \cdot V_1$ anyagmennyiségű vas(III) van.

A hígítatlan oldat koncentrációja:

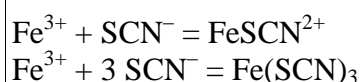
$$c = 10 \cdot \frac{6c}{V_2} \cdot V_1$$

3 pont

Fe(III)-nyomok kimutatása

A Fe(III)- és a tiocianácionok közötti komplexképzés mind a Fe(III)-, mind a tiocianát-szennyezés (-nyomok) kimutatására alkalmas. A nyomnyi Fe(III)-t tiocianát-felesleggel mutatják ki és fordítva. A reakció két jellemző terméke 0,1 M reagenseket használva $\text{Fe}(\text{SCN})^{2+}$ és $\text{Fe}(\text{SCN})_3$.

Írja fel a termékek képződésének ionegyenleteit!

1 pont

Melyik reakció jellemzi a Fe(III)-nyomok, és melyik a SCN⁻-nyomok kimutatását?

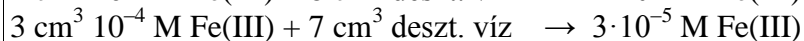
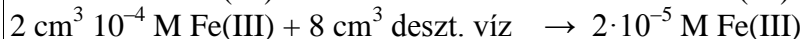
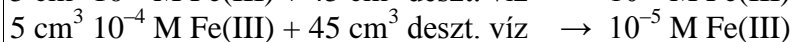
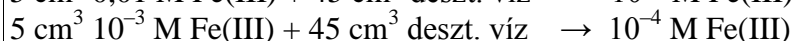
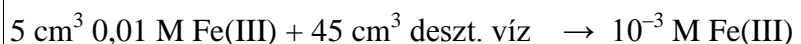
1 pont

A módszernek az a kimutatási határa, amely koncentrációnál már/még éppen látni lehet (meg lehet különböztetni) a megjelenő színt fehér alapon, a kémcsőbe felülről belenzve, összehasonlító (vak) oldattal összehasonlítva.

Keresse meg, hogy 0,1 M KSCN-oldattal **1:1 térfogatarányban** reagáltatva milyen koncentrációban lesz kimutatható a Fe³⁺! Hígítsa meg úgy a 0,1 M oldatot, hogy meg tudja határozni a kimutatási határt! Írja le pontosan, hogyan dolgozott!

Hígítások az Fe³⁺ kimutatási határának meghatározásához:

10x sorozathígítás főzőpohárban, két nagyságrend között cseppentővel és mérőhengerrel. Pl.

2 cm³ vizsgálandó + 2 cm³ 0,1 M KSCN kémcsőben összeöntve.

10 pont

Tapasztalatok a hígított oldatokkal:

Koncentráció	Tapasztalat
10 ⁻² M	sötétvörös
10 ⁻³ M	narancs
10 ⁻⁴ M	halvány
10 ⁻⁵ M	színtelen
2·10 ⁻⁵ M	nagyon halvány, még éppen látszik
3·10 ⁻⁵ M	halvány
10 ⁻² M	sötétvörös
10 ⁻³ M	narancs

5 pont

Adja meg 1 értékes jegyre (pl. 0,03 M vagy $3 \cdot 10^{-2}$ M), mi az a legkisebb koncentráció, amiben még kimutatható az Fe^{3+} !

Fe^{3+} kimutatási határ : kb. $2 \cdot 10^{-5}$ M

1 pont

Összesen: $72 \cdot \frac{4}{9} = 32$ pont

2. feladat

Ismeretlen oldatok azonosítása

Öt számozott edényben az alábbi hat oldat közül öt található. A feladat: a lehető legtöbb kémcső tartalmának azonosítása, amelyhez az öt oldaton kívül csak üres kémcsöveket használhat.

Ismeretlen oldatból pótlást pontlevonás nélkül egyszer kérhet, de további ismeretleneket csak 1 pont levonása mellett tudunk adni.

A munkára **60 perce** van.

A hat oldat:

- $0,15 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$ -oldat
- $0,25 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú ZnSO_4 -oldat
- $0,5 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú MgSO_4 -oldat
- $0,1 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú $\text{Na}[\text{Al}(\text{OH})_4]$ -oldat
- 2 mol/dm^3 koncentrációjú HCl -oldat
- 2 mol/dm^3 koncentrációjú NaOH -oldat.

A feladat megoldásához tudnunk kell, hogy a cinkionok az alumíniumionokhoz hasonlóan szintén komplexet képeznek egyensúlyi reakcióban a hidroxidionokkal, négyes koordinációs számmal, a magnéziumionok viszont nem tudnak hidroxokomplexet kialakítani.

A. Az alábbi táblázatban tüntesse fel, hogy melyik kémcső melyik oldatot tartalmazza, és milyen tapasztalat(ok) alapján jutott el a megoldáshoz!

A kémcső sorszáma	A kémcsőben lévő oldat	Milyen tapasztalat(ok) alapján azonosította?
1	MgSO ₄	Két másik ismeretlennel ad csapadékot, és ezek egyik esetben sem oldódnak feleslegben. (A két másik ismeretlen tehát a NaOH és a Na[Al(OH) ₄] kell legyen.)
2	HCl	Csak egy esetben reagál észlelhető módon. Mivel a NaOH és a Na[Al(OH) ₄] nem hiányzik, így ez csak a sósav lehet.
3	Na[Al(OH) ₄]	Három esetben ad csapadékot, és ezek közül csak az egyik esetben oldódik feleslegben (tehát nem lehet a NaOH). (Vagy: a sósavval egyedül ez adhat csapadékot, ami feleslegben oldódik is.)
4	NaOH	A Na[Al(OH) ₄]-tal nem ad csapadékot. (Vagy: A Mg ²⁺ -ionokkal csapadékot ad, egy másik ismeretlennel szintén csapadék keletkezik, ami viszont NaOH-feleslegben oldódik.)
5	Al ₂ (SO ₄) ₃ vagy ZnSO ₄	NaOH-dal csapadékot ad, ami lúgfeleslegben oldódik. A kettő között nem tudunk dönteni.

10 pont

B. Ha nem volt azonosítható minden kémcső tartalma, akkor mely vegyületeket nem tudta megkülönböztetni?

Az Al₂(SO₄)₃-ot és a ZnSO₄-ot.

0,5 pont

Ha megállapítható volt, akkor a lehetséges hat vegyületből melyik hiányzott a kémcsövekből?

Vagy az Al₂(SO₄)₃ vagy a ZnSO₄.

0,5 pont

- C. A hat lehetséges oldatot páronként összekeverve melyik esetben (esetekben) vár és észlel különböző tapasztalatokat, ha megváltoztatja az összekeverés sorrendjét? Ilyenkor nem ugyanaz történik az egyik oldathoz csepegtetve a másikat, mint a másik oldathoz adva az egyiket.

Tüntesse fel a táblázatban az összes így viselkedő anyagpárt! Írja be az észlelhető változás(ok)at, és az azokat magyarázó egyenlet(ek)et! (Figyelem: nem feltétlenül annyi sort tartalmaz a táblázat, ahány megfelelő anyagpár van!)

Anyagok	Tapasztalatok és egyenletek
A: $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$	A-hoz B: kevés NaOH hatására először csapadék válik le: $\text{Al}^{3+} + 3 \text{OH}^- = \text{Al}(\text{OH})_3$ majd NaOH-feleslegben oldódik: $\text{Al}(\text{OH})_3 + \text{OH}^- = [\text{Al}(\text{OH})_4]^-$
B: NaOH	B-hez A: kevés Al^{3+} hatására nincs látható változás (vagy a becseppentéskor megjelenő kevés csapadék összerázáskor oldódik): $\text{Al}^{3+} + 4 \text{OH}^- = [\text{Al}(\text{OH})_4]^-$ Al^{3+} -felesleg hatására csapadék válik le: $3 [\text{Al}(\text{OH})_4]^- + \text{Al}^{3+} = 4 \text{Al}(\text{OH})_3$
A: ZnSO_4	A-hoz B: kevés NaOH hatására először csapadék: $\text{Zn}^{2+} + 2 \text{OH}^- = \text{Zn}(\text{OH})_2$ majd NaOH-feleslegben oldódik: $\text{Zn}(\text{OH})_2 + 2 \text{OH}^- = [\text{Zn}(\text{OH})_4]^{2-}$
B: NaOH	B-hez A: kevés Zn^{2+} hatására nincs látható változás (vagy a becseppentéskor megjelenő kevés csapadék összerázáskor oldódik): $\text{Zn}^{2+} + 4 \text{OH}^- = [\text{Zn}(\text{OH})_4]^{2-}$ Zn^{2+} -felesleg hatására csapadék válik le: $[\text{Zn}(\text{OH})_4]^{2-} + \text{Zn}^{2+} = 2 \text{Zn}(\text{OH})_2$
A: $\text{Na}[\text{Al}(\text{OH})_4]$	A-hoz B: az első egy-két csepp sósav hatására ugyan még nem látható változás, de további sósav hozzáadásakor csapadék válik le: $[\text{Al}(\text{OH})_4]^- + \text{H}^+ = \text{Al}(\text{OH})_3 + \text{H}_2\text{O}$ majd sósav fölöslegében feloldódik: $\text{Al}(\text{OH})_3 + 3 \text{H}^+ = \text{Al}^{3+} + 3 \text{H}_2\text{O}$
B: HCl	B-hez A: kevés $[\text{Al}(\text{OH})_4]^-$ hozzáadásakor nem látható változás: $[\text{Al}(\text{OH})_4]^- + 4 \text{H}^+ = \text{Al}^{3+} + 4 \text{H}_2\text{O}$ de fölösleg hatására csapadék válik le: $[\text{Al}(\text{OH})_4]^- + \text{H}^+ = \text{Al}(\text{OH})_3 + \text{H}_2\text{O}$

A:	A-hoz B:
B:	B-hez A:
A:	A-hoz B:
B:	B-hez A:

*7 pont***Összesen: 18 pont**